

## บทที่ ๓

### ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการอยู่ปรีวาสกรรมของคณะสงฆ์

พระพุทธศาสนาแสดงตัวเด่นชัดขึ้นมาในฐานะศาสนาแห่งปัญญา มีปรัชญาในการเอาชนะปัญหาและความทุกข์ตั้งแต่ปัญหาขั้นพื้นฐานทั่วไป ตลอดจนปัญหาใหญ่ในสังคมอย่างเป็นระบบและมีเหตุผลอุดมการณ์หลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเพื่อเพื่ออำนวยประโยชน์สุขให้แก่สังคมส่วนรวมเห็นได้จากพระพุทธพจน์เมื่อคราวที่ทรงส่งสมทูตพุทธสาวกชุดแรกไปประกาศพระพุทธศาสนาว่า “พวกเธอจงจาริกไปเพื่ออำนวยประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์สุขของทวยเทวดาและมนุษย์”<sup>๖</sup> วิถีชีวิตพรหมจรรย์ของพระภิกษุที่ที่ดูเหมือนจะห่างไกลจากชีวิตทั่วไปของคนในสังคม จริงแล้วพระพุทธศาสนาไม่ได้แยกจากสังคมแต่ประการใด กลับมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกันมาโดยตลอด โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนผลักดันให้มีความสันติสุขในสังคม

#### ๓.๑ ปัจจัยทางด้านพระธรรมวินัย

พระพุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุด พระธรรม คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง พระวินัยคือ คำสั่งอันเป็นข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเมื่อรวมกันเรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งมีความสำคัญขนาดที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานเพียงเล็กน้อย ในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ ซึ่งในสังคมปัจจุบันนี้มีประเทศต่างๆ ในโลกมากกว่า ๑๙๐ ประเทศ และมีประชากรมากกว่า ๖,๐๐๐ ล้านคน ต่างก็นับถือศาสนาด้วยกันแทบทั้งสิ้น ศาสนาจึงมีอิทธิพล และแพร่หลายไปทั่วในสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่สังคมปฐมภูมิเก่าแก่ที่สุดจนถึงยุคปัจจุบัน ศาสนาจึงเป็นคำที่มนุษย์คุ้นเคยได้ยินมานาน และมีความหมายมากที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด อีกทั้งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์มากที่สุดด้วย ดังนั้นจึงมีความจำเป็น และสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงภูมิหลังของศาสนาต่างๆ ที่มีมนุษย์นับถือกันอยู่ทั่วโลก

หลักพุทธธรรมช่วยลดปัญหาอันเกิดจากปัจจัยฝ่ายปฏิบัติที่เป็นอุปสรรคต่อพระธรรมวินัยที่มีศีล ๒๒๗ ข้อ เป็นศีลหรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติ จัดอยู่ในส่วนอาทิพรหมจารียกาสิกขา ศีล ๒๒๗ จัดเป็นสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดถึงปาราชิก หรือขาดจากความเป็นพระสงฆ์

ศีล ๒๒๗ บางครั้งเรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัย เป็น อาบัติ ระดับชั้นต่าง ๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบา

<sup>๖</sup> วิ.มท.๔/๓๒/๓๙.

ที่สุด ในอภัตติระดับเบาจะต้องมีการเผยความผิด อภัตติระดับเบา เช่น ปาจิตติย สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดงถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ ปลงอาบัติ แต่ถ้าถึงขั้นปาราชิกย่อมขาดจากความเป็นพระ และไม่สามารถบวชเป็นพระสงฆ์ได้อีก พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของบุคคล ใครทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว อันนี้ก็เป็นเรื่องของหลักความจริงที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ พระพุทธศาสนาสอนความจริงตามธรรมชาติ ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามผลตามกฎแห่งเหตุปัจจัย มนุษย์ทำกรรมอันใด การกระทำนั้นก็เป็นเหตุที่ทำให้ผลเกิดตามเหตุ นั้น ทำดีก็เกิดผลดีทำชั่วก็เกิดผลชั่ว อันนี้ก็คือ กรรม เพราะฉะนั้นคนจึงรับผลแห่งกรรมของตัวเอง ถ้ามองใสแฉ่งนี้คนก็รับผิดชอบตัวเองต่อกฎธรรมชาติ ต่อหลักความจริงซึ่งเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลนี้ คือ ธรรม ธรรมเป็นกฎของธรรมชาติวินัยเป็นกฎของมนุษย์ ธรรมเป็นความจริงแท้ วินัยเป็นความจริงตามสมมติ วินัยต้องอิงอาศัยธรรม ตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรม เป็นไปตามธรรม และเพื่อธรรม จึงจะมีความหมายและเป็นแก่นสาร เพราะโดยที่แท้แล้ว วินัยที่เป็นการจัดตั้ง วางระเบียบ แต่งสรรระบบต่างๆ ก็คือการจัดสภาพชีวิตและสังคม ให้เอื้อโอกาสต่อการที่จะปฏิบัติตามธรรม และการที่จะให้ธรรมสำเร็จประโยชน์แก่มนุษย์นั่นเอง ส่วนพิธีกรรมก็เป็นส่วนเปลือกผิวนอกของวินัยเป็นรูปปรากฏที่ช่วยห่อหุ้มคุ้มครองของวินัย และเป็นสื่อนำเข้าสู่วินัยอีกชั้นหนึ่ง<sup>๓</sup>

การพัฒนาความก้าวหน้าทางธรรมจริยา นั้น ควรทำการประเมินพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้เข้าใจถึงหลักพุทธธรรม ก่อนที่จะนำไปใช้กับหลักการวางแผนพัฒนาความก้าวหน้าทาง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างบุคคลกับคณะ และนำไปปฏิบัติได้ตรงตามจุดหมายที่ได้วางเอาไว้ การมีวินัยนั้นย่อมเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับบุคคล

### ๓.๑.๑ พระวินัยเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนายืนนาน

ครั้งหนึ่ง พระสารีบุตรไปในที่สงัดลึกเร้น ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลาย พระองค์ไหนดำรงอยู่ไม่นาน พระสารีบุตรจึงไปทูลถามเรื่องดังกล่าวกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งพระองค์ตรัสตอบพระสารีบุตรว่า พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามสิขี และพระนามเวสสภู ไม่ดำรงอยู่นาน ส่วนพระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามกกุสันธะ พระนามโกนาคมะ และพระนามกัสสปะ ดำรงอยู่นาน โดยที่พระองค์ตรัสบอกถึงเหตุที่ทำให้ศาสนาดำรงอยู่นานและไม่นานดังนี้<sup>๔</sup>

ดูก่อนสารีบุตร พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกกุสันธะ พระนามโกนาคมะ และพระนามกัสสปะ มิได้ทรงท้อพระหฤทัยเพื่อจะทรงแสดงธรรม โดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัပ္ပุตตรัม เวทลละ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งสาม พระองค์นั้นมีมาก สิกขาบทก็ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็ทรงแสดงแก่สาวก เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าเหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงดำรงพระศาสนานั้นไว้ได้ตลอดระยะกาลยืนนาน

<sup>๒</sup> พระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อบุชา สุภัทโท), “เรื่องธรรมที่หยั่งรึยาก”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.geocities.com>. [๑ ตุลาคม ๒๕๕๘].

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน.

<sup>๔</sup> วิ.อ. ๑/๑๑/๑๔๓-๑๔๔.

ดูก่อนสารีบุตร ดอกไม้ต่างพรรณที่เขากองไว้บนพื้นกระดาน ร้อยดีแล้วด้วยด้ายลมย่อมกระจายไม่ได้ ขจัดไม่ได้ กำจัดไม่ได้ซึ่งดอกไม้เหล่านั้นชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเขาร้อยดีแล้วด้วยด้ายฉันใด เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธานุเจ้าเหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงดำรงพระศาสนานั้นไว้ได้ตลอด ระยะเวลาอันยาวนาน ฉะนั้นเหมือนกัน

ดูก่อนสารีบุตร อันนี้แลเป็นเหตุ อันนี้แลเป็นปัจจัย ให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน หลังจากที่ได้ฟังคำตอบของพระศาสดา ท่านพระสารีบุตรก็ลุกจากอาสนะ ทำผ้าอุตราสงค์ เหวี่ยงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธานุเจ้า ข้าแต่พระสุคต ถึงเวลาแล้วที่จะทรงบัญญัติสิกขาบท ที่จะทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวก อันจะเป็นเหตุให้พระศาสนานี้ยั่งยืนดำรงอยู่ได้นาน”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบพระสารีบุตร “จงรอก่อนสารีบุตร จงยับยั้งก่อนสารีบุตร ตถาคตผู้เดียวจักรู้กาลในกรณีนั้น พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบท ยังไม่แสดงปาติโมกข์แก่สาวก ตลอดเวลาที่ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ต่อเมื่อใดอาสวัญฐานานิยม (ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ) บางเหล่าปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอาสวัญฐานานิยมเหล่านั้นแหละ”

ดังนั้น การบัญญัติสิกขาบทเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เป็นเหตุให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน การที่ได้มีพระพุทธานุศาสนาเกิดขึ้นในวัฏสงสาร เป็นสิ่งมีค่าที่สุดหาที่เปรียบมิได้ใน ๓๑ ภูมิ ดังนั้น อายุของพระพุทธานุศาสนานั้นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งตามไปด้วย ซึ่งสิกขาบทนั้นก็ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธานุศาสนาดำรงอยู่ได้นาน การที่พระพุทธานุศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานย่อมเกิดประโยชน์มากมายแก่สรรพสัตว์ ย่อมทำให้เกิดคุณค่าที่มากมายมหาศาลประมาณมิได้

### ๓.๑.๒ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม ๔

ชีวิตตามหลักคำสอนพระพุทธานุศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ ร่างกายกับจิตใจ หรือรูปกับนาม สองอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการปรุงของเหตุปัจจัยเหมือนกันกับสิ่งทั้งปวงที่มีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิต ล้วนจัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่เรียกว่า สังขตธรรม ชีวิตคนเราก็คือสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย อยู่ในโลกเช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายหลักของศาสนาจึงมุ่งสืบค้น และทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของคนเรา และแก้ปัญหาชีวิตโดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงสภาวะหรือสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ความจริงแล้วชีวิต คือ กระบวนการของการเกิดขึ้นและดับไปของทุกข์ ดังพระสูตรว่า “ความจริงทุกข์เท่านั้นย่อมเกิด ทุกข์ย่อมตั้งอยู่และเสื่อมสิ้นไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ” เป็นความสืบต่อกันแห่งสังขารธรรมล้วนๆ กระบวนการแห่งธรรมนี้เกิดขึ้นและดับลงตามเหตุปัจจัย<sup>๕</sup>

<sup>๕</sup> พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุตินฺธ), ศึกษาแนวทางการนำหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน (๒๕๕๔), (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ในมหาปทานสูตร พระพุทธองค์ทรงสั่งภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมในงามเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้ สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธูลีในจักขุเบาบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังมี”<sup>๖</sup>

ทิวฐัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม<sup>๗</sup> หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นเป้าหมายหนึ่งในการดำรงสมณะเพศเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีแบบสัปปายะ<sup>๘</sup>

๑) อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

๒) อารักขสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓) กัลยาณมิตตตา หมายถึง คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔) สมชีวิตา หมายถึง มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

การศึกษาของมนุษย์นั้นต้องเป็นไปเพื่อบรมธรรม เรื่องอื่นๆ เป็นเพียงเงื่อนไขที่เอื้อให้มนุษย์ได้เข้าถึงบรมธรรม การศึกษามีได้มุ่งหมายอยู่ที่การประกอบอาชีพ แต่การประกอบอาชีพเป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ได้เข้าถึงบรมธรรม

### ๓.๑.๓ อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท บุคคลเมื่อประกอบด้วย คุณธรรม ๔ อย่างนี้แล้ว ย่อมประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์ ซึ่งโดยตรงหมายถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ที่เรียกว่า นิพพาน ส่วนเรื่องอื่นนอกนั้นไป ถือว่าเป็น เรื่องพิเศษ และ ไม่มี ขอบเขตจำกัด เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับ เรื่องนอกเหนือ วิสัยธรรมดา อยู่มาก เช่นเรื่องที่ว่า คนเราอาจมีอายุยืน ถึงกัลป์ ด้วยอำนาจแห่งอิทธิบาททั้ง ๔ นี้ ซึ่งข้อนี้มิได้มีความหมาย ขัดกัน ในข้อที่ว่า อิทธิบาท ๔ นี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้อายุยืนถึงปานนั้นได้หรือไม่ แต่มีปัญหายุ่งที่ว่า คนเราจะสามารถ เจริญอิทธิบาทให้มากถึงเท่านั้นได้หรือไม่ ต่างหาก เพราะฉะนั้น ท่านจึงถือว่า หลักเกี่ยวกับอิทธิบาท นี้ คงมีความหมาย ไปตามตัวหนังสือ โดยไม่ต้องมีขอบเขตจำกัดว่า

<sup>๖</sup> ไซย ณ พล อัครสุกเศรษฐี, ระบบบริหารมาตรฐานพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒๔.

<sup>๗</sup> อย.อฎฐก. ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

<sup>๘</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๔.

อะไรบ้าง สรุปความสั้นๆ ว่าวิสัยของใคร ทำให้เขาเจริญอิทธิบาทได้มากเท่าใด เขาย่อมได้รับผลเต็มกำลังของอิทธิบาทนั้น แม้ในสิ่งที่บางคน ถือว่าเป็นของเหลือวิสัย โดยเฉพาะเช่น การบรรลุนิพพาน<sup>๙</sup>

๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่า ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้ เป็นกำลังใจ อันแรก ที่ทำให้เกิด คุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ

๒) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น คือ ความพากเพียร หมายถึงการกระทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาว จนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น หมายถึงความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็น วัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่

๔) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น หมายถึงความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่าปัญญาไว้อย่างเต็มที่

นักบวช สาวก หรือ ศาสนบุคคัล (Priests or Disciples) สถาบันศาสนาที่ดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ก็โดยอาศัยการศึกษาปฏิบัติ และการทำงานเผยแผร์ของสาวกหรือนักบวชของศาสนานั้น ๆ เพราะเป็นผู้แทนศาสนา เป็นผู้สืบทอดศาสนา และเป็นศาสนทายาทโดยตรง เป็นผู้นำคำสอนมาชี้แจงให้มนุษย์เข้าใจไขทางแห่งความหวังในชีวิต ศาสนานั้น ๆ จะเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายหรือเสื่อมโทรม ก็โดยอาศัยผลงานการเผยแผร์ของศาสนบุคคัลเป็นสำคัญ เช่น พระภิกษุสามเณรในพุทธศาสนา หรือไม่ใช่ นักบวช แต่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบโดยตรง เช่น ในกรณีของศาสนาอิสลามหรือขงจื้อ เป็นต้น

พระพุทธศาสนา คือ วิถีแห่งปัญญาเนื่องจากปัญญาเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะสามารถยกระดับของจิตมนุษย์และสามารถขจัดความทุกข์เพื่อให้นักบวชได้พบกับความสุขตามธรรมชาติที่แท้จริง การเน้นปัญญาและกระบวนการในการเสริมสร้างปัญญาจึงมีสาระสำคัญยิ่ง

### ๓.๒ ปัจจัยทางด้านคณะสงฆ์

พิธีกรรมหรือศาสนพิธี (Ritual Performance) ทุกศาสนามีพิธีกรรมทางศาสนา และมักประกอบพิธีในศาสนสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น การบรรพชาอุปสมบทจะต้องทำในอุโบสถหรือโบสถ์ สมาทานศีล การถวายสังฆทาน ฟังเทศน์ ที่ศาลาการเปรียญ หรือประกอบพิธีเวียนเทียนรอบอุโบสถหรือพระธาตุ ตามคติแห่งพุทธศาสนา

สังคมไทยตั้งแต่อดีตได้ยกสถาบันพระสงฆ์อยู่ในสถานะที่สูงส่ง ในฐานะผู้นำพัฒนาความความเจริญและสั่งสอนสืบทอดองค์ความรู้แก่คนในสังคม ความสำคัญนี้ได้ดำรงอยู่กับพระสงฆ์สืบมาจนถึงช่วงเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาไทยครั้งใหญ่ในช่วงไม่ถึงร้อยกว่าปีมานี้ อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รัฐหรือผู้ปกครองต่างก็ให้ความสำคัญและยกย่องพระธรรมวินัยเป็นหลัก ไม่มีการวางกฎระเบียบหรือจัดองค์กรสงฆ์ให้ผิดแผกไปจากพระธรรมวินัย กล่าวคือพระสงฆ์ยังคงดำรงองค์การอยู่ด้วยพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้ ภายใต้ “ความสัมพันธ์ ๓ เสา” ที่ได้สมดุลกันคือ พระสงฆ์ ประชาชน และรัฐ หรือถึงแม้มีการจัดองค์กรปกครองสงฆ์โดยฝ่ายรัฐ ก็ยังให้ความสำคัญใน

<sup>๙</sup> พุทธทาสภิกขุ, ศึกษาธรรมอย่างถูกวิธี หรือ ธรรมวิภาค นวกภูมิ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕.

พระธรรมวินัย กฎหมายที่ออกมาแก่สงฆ์ต่างก็เป็นตัวเสริมความหนักแน่นของบทลงโทษในพระวินัยบัญญัติเท่านั้น หาเป็นการเปลี่ยนหรือเสริมจนเกินขอบเขตพระวินัยจนไร้สาระไปเช่นในปัจจุบัน ดังเช่น “กฎพระสงฆ์” ในกฎหมายตราสามดวง ที่ตราโดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บังคับใช้แก่ผู้กระทำความผิดอาบัติปาราชิกชั้นร้ายแรง ซึ่งนอกจากจะต้องสึกจากความเป็นพระแล้ว ยังต้องถูกประหารชีวิต และหลวงเข้าริบราชบาตร์เขียนติฎาติโยมของผู้ต้องอาบัติหนักนั้นอีกด้วย โดยสรุปในช่วงก่อนมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รัฐเข้ามาจัดองค์กรสงฆ์ในลักษณะเป็นตัวเสริมความศักดิ์สิทธิ์ของพระธรรมวินัย ทำให้พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าสามารถเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ ช่วยให้องค์กรสงฆ์ดำรงสถานะเป็นผู้นำด้านปัญญาหรือการศึกษาในสังคมมาโดยตลอดได้โดยไม่ถูกบังคับหรือจำกัดสิทธิ์จากฝ่ายรัฐที่มีความศรัทธาและ “ไว้วางใจ” ในตัวบทบัญญัติแห่งพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า<sup>๑๐</sup>

วิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันมีหลายวิธีได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้ ส่วนอื่นประกอบการสอนธรรมะจะเลือกใช้วิธีใด ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับการเทศนาสั่งสอนประชาชน เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการที่สำคัญที่สุด จุดหมายของ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือ การเผยแผ่เองคณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้โรงเรียน พระธรรมกถา ภิกษุสงฆ์เทศน์ดี จะได้รับการยกย่องมาก และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่า เป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจะต้องมี ความรู้ความสามารถและเทคนิควิธีการนอกเหนือจากความรู้ด้านหลักพุทธธรรม จึงจะสามารถทำ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลและประสิทธิภาพ<sup>๑๑</sup>

ชีวิตวัดในพระพุทธศาสนา มีภาวะเหมือนชีวิตคนประการหนึ่ง คือ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน ได้แก่

๑) รูป คือ ร่างประกอบด้วย ที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร คือ กุฏิ ที่บำเพ็ญกิจสงฆ์ คือ อุโบสถ ที่บำเพ็ญ คือ ศาลาการเปรียญ ที่ศึกษาเล่าเรียน คือ โรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ตามความจำเป็น และความต้องการที่ขออีกตามสมควร สถานที่เสนาสนะกุฏิเหล่านี้ สร้างขึ้นให้มีขนาดเหมาะสมตามความจำเป็น มิใช่มุ่งความใหญ่โตสวยงาม ได้รับการตกแต่งให้เรียบร้อย ไม่หรูหราเหมือนสถานที่ของชาวบ้าน บริเวณโดยรอบของเสนาสนะกุฏิและสถานที่เหล่านั้น สะอาด เรียบร้อย ปราศจากความเลอะเทอะ รกรุงรังทุกประการ

๒) นาม คือ จิตใจ ประกอบด้วยสมณะสัญญา สมณะสารูป และสมณะปฏิบัติ คือ การเรียน การปฏิบัติ การสอน ของพระภิกษุสามเณร กับบุญกิริยา และธรรมศึกษา สัมมาปฏิบัติ ของทายก ทายิกา ประชาชนทั่วไป

<sup>๑๐</sup> ลานธรรมจักร, “นวโกวาท (ฉบับประชาชน)”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dhammadjak.net>. [๕ ตุลาคม ๒๕๕๘].

<sup>๑๑</sup> พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร), ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๔), หน้า ๕๔.

วัดที่ขาดส่วนประกอบสำคัญ ๒ อย่างนี้ ส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ มีแต่รูป ไม่มีนาม หรือมีแต่นาม ไม่มีรูป หากมีสภาพเป็นวัดในพระพุทธศาสนาไม่ ควรเรียกว่า ‘วัดตาย’ เพราะไม่มีทางที่จะให้เกิดประโยชน์อะไรได้กระผมมีความสนใจและเกิดความวิตกกังวลถึงภัยอันตรายที่จะมีมาสู่พระพุทธศาสนา อันเป็นที่เคารพบูชาสูงสุดในอนาคตอันใกล้เป็นอย่างมาก ในเมื่อนึกถึงเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ คือ<sup>๑๒</sup> วัดบางวัดค่อนข้างมีจำนวนมาก ในหัวเมือง คนมีความสนใจเฉพาะการสร้างเพียงรูปวัดเท่านั้น ไม่นึกถึงการสร้างนามวัด หรือ จิตใจวัดบ้างเลย คือ พยายามสร้างกันแต่กฎ ศาลาการเปรียญ โบสถ์ หอสวดมนต์ หอฉัน หอระฆัง และสิ่งอื่นๆ อย่างใหญ่โตสวยงาม หรุหร่า ใช้เงินจำนวนมากโดยการรบกวนประชาชนให้ต้องจ่ายอมเสียสละด้วยอุบายต่างๆ ซึ่งไม่ตรงพุทธประสงค์ ทำให้ประชาชนเกิดความท้อถอย เสื่อมศรัทธากับต้องเดือดร้อน เพราะเรื่องสร้างวัด แต่เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็ไม่ใช้ทำอะไรตามที่แสดงเจตนารมณ์ออกมาเพื่อโฆษณาชวนเชื่อ

ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการไตรสิกขาซึ่งเป็นอีกกระบวนการหนึ่งต่างหาก แต่ก็เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับปัญญา การปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ ไม่ขึ้นอยู่กับเป็นหญิงหรือชาย ฉลาดหรือโง่ มีการศึกษามากหรือน้อย ร่ำรวยหรือยากจน เป็นคนวรรณะสูงหรือต่ำต้องพระอรหันตสาวกที่มาจากวรรณะกษัตริย์ก็มี เช่น พระอานนท์ พระราหุล มาจากวรรณะพราหมณ์ เช่น พระมหากัสสปะ พระปัญจวัคคีย์ มาจากวรรณะแพศย์ เช่น พระยสะ มาจากวรรณะศูทร วรรณะจัณฑาล เช่น พระมหาปณณิกะ พระจูฬปันถก ก็มีทั้งสิ้น พระภิกษุณี ที่บรรลุลหรรณได้ ดับทุกข์ได้ ทั้งที่มาจากพื้นฐานที่ต่างกันราวฟ้าและดิน ความแตกเหล่านี้อกลับไม่เป็นอุปสรรค เพราะทุกท่านมีสิ่งที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ “อุปนิสัยที่จะได้บรรลุลหรรณ”<sup>๑๓</sup> อุปนิสัยคือความประพฤติที่ดีที่สะสมไว้เป็นความเคยชินนั้นก็มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดในชาติปัจจุบัน เมื่อได้ทราบว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เกิดขึ้นในโลก ก็มีความกระตือรือร้นที่จะได้ฟังธรรม ได้ประพฤติปฏิบัติธรรม จนได้บรรลุลหรรณในระดับต่างๆ ตั้งแต่โสดาปัตติผลจนอรหัตตผล ในอดีตชาติท่านเหล่านี้ได้ประกอบการบุญกุศลมากมาย เช่น ให้ทานที่ยิ่งใหญ่ ได้รักษาศีล ฟังธรรม มาหลายภพชาติ จึงได้เกิดมาพบพระพุทธเจ้า มีจิตเลื่อมใสฟังธรรม ปฏิบัติธรรม จนบรรลุลหรรณที่สุด ผู้ที่มีความสนใจในคำสอนทางพุทธศาสนา ใครจะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้นั้นต้องเคยสั่งสมบุญทานบารมี จึงมีอุปนิสัยโน้มน้อมไปในทางธรรมเช่นนี้ หากตั้งใจที่จะปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์โดยแท้จริงและมุ่งมั่นแล้ว ความพ้นทุกข์ในอนาคตอันใกล้หรือไกลก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้<sup>๑๔</sup>

<sup>๑๒</sup> พระราชสุทธินิพนธ์มงคล, “เรื่องกิจกรรมของพระสงฆ์ กับ สังคมไทย” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://palipage.com>. [๕ ตุลาคม ๒๕๕๘].

<sup>๑๓</sup> บรรจบ บรรณรุจิ, อสติมหาสาวก, (กรุงเทพมหานคร : พรบุญ, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐๐.

<sup>๑๔</sup> นฤมล มารคแมน, มนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔.

### ๓.๓ ปัจจัยทางด้านการบริหารจัดการ

พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ย่อมมีชีวิตอยู่ด้วยความสงบ ทำตนให้มากกว่าเป็นผู้รับ ละเว้นความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่รุนแรง ไม่ทะเยอทะยานในเรื่องลาภ ยศ มีน้ำใจประกอบด้วยเมตตา มีความเลื่อมใสมั่นในกฎของกรรม และมุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง ชีวิตของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ปัจจุบันนี้มีความหมายที่การบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อการพระศาสนา ๑ การศึกษา ๑ การสังคมสงเคราะห์ที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัย ๑ มนุษย์คิดหาวิธีบริหารจัดการสิ่งต่างๆ ตลอดเวลาเพื่อสนองความต้องการให้เกิดการเป็นอยู่ดีขึ้นแก่ตนเอง และสังคม และการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยการมีอัธยาศัยที่ดีกับเพื่อนมนุษย์จะมุ่งพัฒนาให้เกิดความสัมพันธ์ด้วยความรักใคร่ไมตรีช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดำเนินไปนอกเหนือจากการที่ทุกคนมีการพัฒนาตนเองอยู่แล้วโดยปกติ และการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องมีระบบการบริหารจัดการเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาไปสู่จุดหมายที่ต้องการ เพื่อความมั่นคง และพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

การที่จะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดๆ ก็ตามจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้เนื่องจากในขณะที่สังคมมีวิธีการ ที่จะทำให้สมาชิกใหม่เรียนรู้ถึงแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ที่สังคมกำหนดไว้ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง และเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากที่สุด การเรียนรู้ที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เป็นกระบวนการที่สังคมเตรียมให้สมาชิกใหม่ได้เรียนรู้แบบแผนกฎระเบียบ ในการปฏิบัติความเชื่อตลอดจน บรรทัดฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เหล่านี้แล้วย่อมสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ปรับตนเองให้เข้ากับรูปแบบอันเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ และจะได้นำไปปฏิบัติหรือในการพัฒนาบริหารองค์กรได้อย่างถูกต้อง

ปัจจัยสำคัญทางการบริหาร ที่สำคัญมี ๔ อย่าง ที่เรียกว่า 4 Ms ได้แก่

- ๑) คน (Man) ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในองค์กรที่ร่วมกันทำงาน
- ๒) เงิน (Money) ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการบริหารทุกๆ ส่วนขององค์การ
- ๓) วัสดุสิ่งของ (Materials) ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ เทคโนโลยีต่างๆ
- ๔) การจัดการ (Management) ได้แก่ การบริหารงานขององค์กรที่ทำโดยผู้บริหาร

ความหมายของ “การบริหาร” มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ทั้งคล้ายๆ กัน และแตกต่างกัน ดังนี้<sup>๑๕</sup>

การบริหาร คือ ศิลปะของการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น

การบริหาร คือ การทำงานของคณะบุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

การบริหาร คือ การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำงาน เพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน

การบริหาร คือ กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการ ให้บรรลุจุดประสงค์ร่วมกัน

<sup>๑๕</sup> หวน พินรุพันธ์, การบริหารโรงเรียนด้านความสัมพันธ์กับชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์ และศิลปะนำทรัพยากรการบริหาร (Administrative resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหาร คือ ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ หมายความว่า ผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ แต่ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์กร หรือตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมาย บริหาร หมายถึง ดูแล รักษา ปกครอง<sup>๑๖</sup>

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย บริหาร หมายถึง ปกครอง (เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น) ดำเนินการ, จัดการ เป็นต้น, รัฐ หมายถึง แว่นแคว้น, บ้านเมือง, ประเทศ, กิจ หมายถึง ธุระ, งาน<sup>๑๗</sup>

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาที่สังเกตได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมไทยหลายประการ เช่น ผู้เข้าวัดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ วัยหนุ่มสาวไม่นิยมเข้าวัด อันเนื่องจากสาเหตุ คือ พระภิกษุบางส่วนกระทำผิดคำสอน ของพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตนไม่ก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน มีการสร้างโบสถ์วิหารเกินความจำเป็น วัดบางวัดอาศัยกลวิธีในวงการธุรกิจจึงดูให้คนยินยอมบริจาคทรัพย์เพื่อตอบแทน ทางวัตถุเป็นสำคัญ การบริหารจัดการในองค์กรใดก็ตาม จุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ที่ต้องการให้ บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลอยู่เสมอ ทั้งนี้ต้องอาศัย องค์ประกอบ ๔ ประการ คือ คน หรือ บุคลากร (Man) เงินหรืองบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การจัดการหรือเทคนิคในการบริหาร (Management) องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ มีความสำคัญมาก แต่องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการองค์กรก็คือ คน หรือ บุคลากร ในการบริหารจัดการในองค์กรทางศาสนาก็เช่นกัน วัดจะเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ร่มรื่น เป็นที่ศรัทธา และอำนวยความสะดวกมากมายน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับคน บรรดาสิ่งก่อสร้าง โบสถ์ วิหาร ลานเจดีย์ ศาลาการเปรียญ วัสดุอุปกรณ์ และการเงิน จะมีความสมบูรณ์เพียงใดก็ไม่มีความหมาย ถ้าบุคคลเหล่านั้นไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติงานให้บรรลุ เป้าหมาย หรือตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ<sup>๑๘</sup>

การบริหารงานคณะสงฆ์สมัยโบราณ พบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๒ ด้าน คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงภายนอกองค์กรสงฆ์ ได้แก่ ด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ศาสนา (๒) ปัจจัยภายในองค์กร คือ จำนวนของพระภิกษุสงฆ์ที่เพิ่มมากขึ้น ไม่สามารถที่จะควบคุมกระทั่งทำให้

<sup>๑๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์เนื่องในงานสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอักษรล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

<sup>๑๗</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๖.

<sup>๑๘</sup> บุญช่วย จันทร์เหาะ, “พฤติกรรมบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการ ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔ ), หน้า ๘.

เกิดความคลาดเคลื่อน เป้าหมายในการจัดตั้งองค์กรสงฆ์ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคณะสงฆ์ และแก่พุทธศาสนิกชน การจัดตั้งองค์กร ครั้งแรก พระพุทธองค์ทรงบริหารด้วยพระองค์เอง เมื่อคณะสงฆ์มีจำนวนมาก จึงทรงมอบอำนาจและหน้าที่การบริหารงานให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ เช่น อุปสมบท การวินิจฉัยอธิกรณ์ต่างๆ การบริหารองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้น ได้แบ่งหน้าที่ไว้ชัดเจน เรียกว่า “เจ้าอธิการ” คือ ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบแต่ละแผนก เช่น เจ้าอธิการแห่งจีวร โดยเน้นที่ความสามารถเฉพาะด้านของบุคคลในแต่ละหน้าที่ ส่วนงานหลักๆ ในสมัยพุทธกาล มี ๔ ด้าน คือ การปกครอง การจัดการศึกษา เผยแผ่ สาธารณูปการ สำหรับแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการองค์กรคณะสงฆ์ครั้งพุทธกาล กำหนดไว้ ๔ แนวทาง คือ การระงับปัญหาที่เกี่ยวกับวิวาทาธิกรณ์ (วิวาทด้วยเหตุแห่งพระธรรมวินัย) อนุวาทาธิกรณ์ (วิวาทด้วยเหตุแห่งอาบัติ) อาปัตตาทิกรณ์ (วิวาทด้วยเหตุแห่งการปรับอาบัติ) และกิจจาธิกรณ์ (วิวาทด้วยเหตุแห่งการงานหรือกิจอันจะพึงทำด้วยการประชุมสงฆ์) โดยในแต่ละอย่างก็จะมีแนวทางสำหรับแก้ปัญหาของเรื่องนั้นๆ ส่วนการบริหารจัดการของคณะสงฆ์สมัยหลังพุทธกาล แบ่งเป็น ๓ ช่วงระยะเวลา คือ (๑) ปฐมสังคายนาครั้งที่ (๒) ทติยสังคายนาครั้งที่ ๒ (๓) ตติยสังคายนาครั้งที่ ๓<sup>๑๙</sup>

พระพุทธเจ้าทรงสร้างสังคมสงฆ์ เพื่อให้เป็นตัวแทนแห่งผู้ศึกษาปฏิบัติตนตามคำสอนและสืบทอดสั่งสอนสังคม เพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา เป็นตัวกลางระหว่าง ธรรมะและสังคม เป็นตัวเชื่อมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การสร้างสังฆะให้เป็นสังคมแห่งการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในสังคมให้สูงสุดได้อย่างที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตามเมื่อพระองค์ทรงสร้างสังคมขึ้นมาแล้ว ย่อมเกิดปัญหาความไม่เรียบร้อยในหมู่สงฆ์ที่ยังไม่บรรลุนิพพานและไม่เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการมีองค์กรสงฆ์บ้าง ตามธรรมดาของมนุษย์ที่มาจากหลากหลายกลุ่มชนและมีพื้นฐานความคิด คติ และสาเหตุในการเข้ามาบวชแตกต่างกัน พระพุทธองค์จึงทรงสร้างหรือวางข้อบัญญัติซึ่งเรียกว่า พระวินัย หรือพระวินัยบัญญัติขึ้นแก่คณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นระเบียบแบบแผนเป็นไปในทางเดียวกัน เพื่อความเรียบร้อยและอยู่เป็นปกติของคณะสงฆ์ โดยทรงมีจุดมุ่งหมายคือเน้นที่การวางกฎเพื่อเอื้อต่อการสร้างให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งการศึกษาเพื่อเข้าใจสัจธรรม และเมื่อก่อนจะปรินิพพาน พระองค์ยังได้ตรัสสั่งให้พระสงฆ์ยึดพระธรรมและพระวินัย ที่ทรงวางเอาไว้เป็นใหญ่กว่าบุคคลที่ไม่มีความแน่นอน และพระสงฆ์ทั้งมวลก็น้อมรับน้อมนำแนวคิดนี้มาปกครองสงฆ์สืบมา โดยยกให้พระวินัยอันวางไว้ดีแล้ว เป็นหลักในการสร้างและรักษาสังคมสงฆ์ให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ภายใต้อาณัติการควบคุมตรวจสอบทั้งจากพระสงฆ์เองและประชาชนทั้งในและนอกศาสนา ดังพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑ พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ มหาวีรยัค ภาค ๑ ว่า “อปปสนนํ วา ปสทาย ปสนนํ วา ภิกขุภิกขวํ” อันแปลว่า “เพื่อยังชนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส และให้ชนที่เลื่อมใสแล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้น”<sup>๒๐</sup> ภายใต้อาณัติดังกล่าว ทำให้สถาบันสงฆ์ในฐานะสถาบันหนึ่งในพระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่รอดท่ามกลางความกดดันและความผันแปรทางการเมืองและสงครามมาได้โดยตลอด ช่วงเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี ทำให้องค์กรสงฆ์เป็นองค์กรที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ สามารถทำหน้าที่และดำรงอยู่สืบเนื่องยืนยาวมามากกว่าองค์กรใดในโลก แต่เมื่อมามองที่คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

<sup>๑๙</sup> พระศุภลักษณ์ ปณฺญาวโร (พิมพ์ดี), ศึกษาการบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอหนองน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

<sup>๒๐</sup> พระราชสุทธินิพนธ์มงคล, “เรื่องกิจกรรมของพระสงฆ์ กับ สังคมไทย”, อ้างแล้ว.

กลายเป็นว่าไม่มีปัญหาหลายๆ ประการเกิดขึ้น ทั้งความล่าช้าในการวินิจฉัยอิทธิพลของสงฆ์ ความขาดประสิทธิภาพในการบริหารงาน รวมไปถึงการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ยึดถือตามแบบแผนโบราณ ที่ละเลยวัตถุประสงค์หลักของพระพุทธองค์ ทำให้หลายส่วนประสบปัญหาด้านประสิทธิผล ที่นำมาใช้ได้จริงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน จนมีบางท่านกล่าวว่าถ้าสมัยไม่ทันต่อเหตุการณ์และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาด้านบุคลากรและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยโดยรวม

พุทธธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีจุดเน้นเพียงกรณีเดียวนั้นคือ ช่วยให้นักุษยได้พ้นจากความทุกข์ พื้นฐานของคำสอนดังกล่าวเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการทดลองปฏิบัติจริงและได้รับการพิสูจน์แล้วว่าได้ผล

การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดพุทธศาสนา นอกจากแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมไทยได้มีการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสนาเป็นอีกกระแสทางเลือกหนึ่งซึ่งเป็นการพัฒนามนุษย์ตามหลักการ “พัฒนาคนให้เต็มคน” ด้วยระบบแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คนที่ได้รับการพัฒนาจะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เข้าใจสุขภาวะองค์รวม เข้าใจว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สังคม การพัฒนาและปัญญา จะช่วยให้ก้าวพ้นการเบียดเบียนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อันเป็นประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้นำเสนอแนวคิด “พุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะบูรณาการ (integrated) คือ ทำให้เป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันอย่างครบองค์และมีดุลยภาพ (balance) การแก้ปัญหาต้องค้นหาและจัดการที่เหตุปัจจัยโดยเหตุปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปัญหาจริยธรรม ตั้งแต่ระดับบุคคล ประเทศและสังคม โดยมี “กิเลส” ที่เป็นตัวขัดขวางจริยธรรม คือ

๑. ตัณหา - ความอยากได้ผลประโยชน์
๒. มานะ - ความต้องการมีอำนาจ
๓. ทิฎฐิ - ความยึดมั่นคลั่งไคล้

พุทธศาสนาบอกว่ากิเลส เป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่สามารถฝึกฝนได้ พัฒนาได้ถ้าฝึกฝนพัฒนาถูกต้อง มนุษย์จะเอาชนะธรรมชาติภายในตนเองได้ และจะดีกว่าการเอาชนะธรรมชาติภายนอกดังที่สังคมตะวันตกได้มีความพยายามเป็นอย่างมาก จนเป็นปัญหาแก่ตัวมนุษย์เอง และเพื่อความยั่งยืนได้นั้นการยึดถือหลักจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็น

### ๓.๔ ปัจจัยทางด้านงบประมาณ

การบริหารงานจัดการทรัพยากรภายในองค์กรของวัดมีความสำคัญยิ่งจะต้องพัฒนาทุกด้านให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพซึ่งประกอบไปด้วย ผู้บริหารวัด พระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่เข้าวัด การผสมผสานหลักการทฤษฎีต่างๆ เชื่อว่าจะทำให้เสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการงานได้ดีและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะผู้บริหารวัดนั้นต้องมีภาวะผู้นำเพราะต้องเป็นผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ ซึ่งผู้นำต้องมีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชนเพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ หลายคนมีบทบาทเป็น

ผู้นำกันแล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้เป็นหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ เพื่อประโยชน์สุขผู้นำควรใช้พุทธวิธีความสามารถในการพัฒนาวัด นำคณะสงฆ์ หมู่คณะซึ่งรวมผู้คนไว้มากมายและมีความหลากหลายสร้างบทบาทและความต้องการในสังคมนำไปสู่ความสันติสุข ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาดีหลักและเหตุผลพัฒนาคนเพื่อการฝึกตนโดยเน้นคุณภาพอันเป็นรากฐานสร้างคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม ภาวะผู้นำเชิงพุทธต้องใช้ องค์ความรู้ ความสามารถปฏิบัติการ ก่อเกิดความศรัทธา แรงจูงใจและการยอมรับนับถือ มีความยุติธรรม โปร่งใส สร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล พฤติกรรมของมนุษย์ในทัศนะของนักมานุษยวิทยา นักมานุษยวิทยา เชื่อว่า โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้ว มนุษย์แต่ละกลุ่มจะมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ค่านิยม เป็นของตัวเอง กลุ่มที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน จะมีพฤติกรรมที่คล้ายกัน และกลุ่มที่มีวัฒนธรรมต่างกัน ย่อมมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มจึงต่างกัน

พฤติกรรมของมนุษย์ตามทฤษฎีการจูงใจในการบริหาร ดักลาส แมคเกรเกอร์ (Douglas McGregor) เป็นนักจิตสังคมจิตสังคมอเมริกา ซึ่งทฤษฎีนี้เกี่ยวกับข้อกับทฤษฎีแรงจูงใจและทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของมาสโลว์ ซึ่ง McGregor มีความเห็นว่า การทำงานกับคนจะต้องคำนึงถึงธรรมชาติของมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ คือ มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานและแรงจูงใจ ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องให้สิ่งที่ผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความศรัทธาและกระตือรือร้นช่วยกันปฏิบัติงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ ๒ ด้าน ได้แก่<sup>๒๑</sup>

๑) ทฤษฎีเอกซ์ (X Theory) เชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีแต่ความต้องการ หมายถึง มนุษย์มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด และมีลักษณะอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า

๑.๑ มนุษย์ไม่ชอบทำงาน มักหลบเลี่ยงเมื่อมีโอกาส แต่ขณะเดียวกันต้องการความมั่นคงปลอดภัย

๑.๒ มนุษย์ชอบเป็นผู้ตาม การจูงใจให้ทำงานต้องใช้วิธีบังคับ ควบคุม สั่งหรือลงโทษ

๑.๓ มนุษย์ให้ความสำคัญแก่ตนเองเท่านั้น โดยไม่สนใจในความต้องการของผู้อื่น

๑.๔ มนุษย์มักต่อต้านการเปลี่ยนแปลง เพราะมนุษย์คุ้นเคยกับ สิ่งเดิม ๆ

๒) ทฤษฎีวาย (Y Theory) เชื่อว่ามนุษย์อยู่คนเดียวไม่ได้ ชอบการสมาคม ต้องพบปะพูดคุย และให้ความช่วยเหลือกัน ตามทฤษฎีนี้สรุปได้ว่า

๒.๑ มนุษย์รักงานและทำงานด้วยความสุข โดยเชื่อว่างานเป็นสิ่ง ที่สามารถสนองตอบความต้องการของตนได้ คนจะหลีกเลี่ยงงาน ก็เพราะการบริหารงาน ของผู้บังคับบัญชาไม่ดี

๒.๒ มนุษย์มีความรับผิดชอบในการทำงานจนได้รับความสำเร็จ เมื่อทำงานสำเร็จ เขาก็มีกำลังใจในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงานหรือองค์การ

๒.๓ มนุษย์ชอบการทำงานเป็นกลุ่มและเป็นทีม

๒.๔ มนุษย์มีความเฉลียวฉลาด มีความคิดริเริ่ม มีจินตนาการและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ตามทฤษฎีการจูงใจในการบริหาร

<sup>๒๑</sup> สร้อยตระกูล อรรถมานะ, **ทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า, ๑๐๖ – ๑๐๗.

ปัญหาสำคัญทางเศรษฐกิจที่นับว่าเป็นปัญหาหลักก็คือ วิธีการจัดสรรรายได้ของสังคม กระบวนการที่จะใช้ทรัพยากร เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามคุณค่าหรือจุดประสงค์ต่างๆ มนุษย์ใช้ศาสนา เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งในการแสวงหาอาหารและสินค้าบริการอื่นๆ เช่น เพื่อความสำเร็จและเพิ่มความเชื่อมั่นในการในการผลิตผลแห่งการเกษตร การตัดสินใจที่ได้รับจากการจงใจจากศาสนามักจะมีผลต่อการใช้เวลา ความชำนาญ และทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด โครงสร้างแห่งกลุ่ม การทำงานกับ สถานการณ์ต่างๆ อาจได้รับอิทธิพลจากศาสนา ขณะเดียวกันค่านิยมทางศาสนาก็มีส่วนกำหนดการผลิตสินค้าและบริการด้วย บางอย่างมีค่ามาก มีค่าทางเศรษฐกิจมากเนื่องจากมีค่าทางศาสนา บางอย่างอาจมีค่าน้อยเพราะศาสนากำหนดค่าไว้ต่ำ สุดท้ายแล้วค่านิยมที่ยึดถืออยู่นั้นจะมีลักษณะอย่างไร ศาสนาจะมีอิทธิพลต่อปัญหาเศรษฐกิจมากที่สุดในเรื่อง การจัดสรรความมั่งคั่งและรายได้ของสังคม และปัญหานี้ นับว่ามีความสำคัญต่อสังคม วัฒนธรรม และบุคลิกภาพเป็นอย่างมาก เพราะกิจการทางศาสนาย่อมมีส่วนแบ่งปันความมั่งคั่งของสังคม สังคมใดยิ่งยากจน สัดส่วนแห่งความมั่งคั่งที่ถูกใช้ไปในกิจการทางศาสนาจะอยู่ในเกณฑ์สูง ผู้ได้รับความมั่งคั่งและอำนาจได้แก่ เจ้าหน้าที่ทางศาสนาโดยตรง หรือกลุ่มฆราวาสผู้ได้รับการสนับสนุนจากศาสนา ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้

### ๓.๔.๑ ลักษณะแห่งประเพณีและการจัดระเบียบของศาสนา

พระพุทธศาสนา มีกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตน หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่ง การภาวนา อันเป็นการฝึกฝนพัฒนาทุกระบบของชีวิต โดยมีจิตใจเป็นแกนกลาง ในฐานะเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่รับรู้เรื่องราว และมีปฏิกริยาต่อเรื่องราวต่างๆ ที่เข้ามากระทบ จิตใจที่ได้รับการฝึกฝนผ่านการภาวนา จะมีศักยภาพด้านสติปัญญา ทำให้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม กับบุคคลรอบข้างในสังคม ได้อย่างถูกต้อง ทำให้ไม่มีพฤติกรรม ที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งช่วยให้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ และมีปัญญาสามารถเลือกสรร กลั่นกรอง พิจารณาตัดสินใจ สิ่งที่เป็นประโยชน์และมีโทษ ทำให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ได้อย่างรอบคอบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของบุคคลที่จะรับมือกับความทุกข์ และแก้ไข้ปัญหาทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ที่เกิดขึ้นเนื่องจากสภาพปัญหาของสังคมในปัจจุบัน การพัฒนาชีวิต โดยอาศัยการอบรมจิตใจผ่านการภาวนา จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนา ชูโรง และเห็นความสำคัญ ทั้งนี้ หากใช้พระพุทธศาสนา เป็นจิตนิยม หรือมีความสำคัญไปในด้านเดียว ไม่ แต่เนื่องจาก จิตใจที่ได้รับการอบรม จะเป็นกลไกสำคัญ ที่ช่วยให้ชีวิตสามารถจัดการกับปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้น โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่ว่า ปัญหาและความทุกข์ทั้งหลาย ทั้งในระดับโลก ระดับสังคม ระดับบุคคล ทั้งหมดนั้น เริ่มต้นเกิดจาก การที่บุคคลไม่สามารถดูแล หรือจัดการกับความ ต้องการในจิตใจของตนได้ การฝึกฝนภาวนาจะช่วยให้ชีวิต รู้จักประมาณความต้องการของตน ว่า ถูกผิดเป็นไปได้หรือไม่ได้ รู้จักควบคุมความต้องการที่เกินจำเป็น รู้จักแบ่งปันสิ่งที่เกินจำเป็นเพื่อส่วนรวม และรู้จักว่า อะไรคือสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตจริงๆ

ความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีที่สิ้นสุด และไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน คือ ปัจจัยเลี้ยงชีวิตเท่านั้น กลไกและระบบที่มี จึงไม่สามารถทำให้ทุกคนในสังคม บรรลุถึงความต้องการ และความจำเป็นของตนได้ แม้จะเพียงในระดับของความจำเป็นขั้นพื้นฐาน การสนองความต้องการของแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน มากน้อยไม่เท่ากัน รวมไปถึง ความสามารถในการแสวงหา เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการของแต่ละคน ก็มีไม่เท่ากัน ซึ่งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองความต้องการด้านการอุปโภคบริโภคอันหลากหลายของประชาชน ตามจำนวนของประชากรในประเทศที่

เพิ่มขึ้น แต่ก็ปรากฏว่าเกิดปัญหาความไม่ทั่วถึงของการกระจายทรัพยากรขึ้นมา เพราะความต้องการบางอย่างของประชากรส่วนหนึ่งนั้นมากเกินไป แต่ก็สามารถหาสนองความต้องการของตนได้ ขณะที่ความต้องการบางอย่างของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นสิ่งจำเป็นหรือเกี่ยวกับความจำเป็นขั้นพื้นฐานแท้ๆ แต่กลับไม่สามารถหาสนองความจำเป็นของตนได้

### ๓.๔.๒ ลักษณะแห่งการจัดสรรอำนาจในทางโลกของสังคม

บุคคลผู้ที่มีธรรมก็จะไม่ปล่อยให้ความต้องการของตน ก่อความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น หากพิจารณาเห็นว่า ความต้องการนั้นถูกต้องจำเป็นและเป็นไปได้ ก็จะไม่เพิกเฉยแสวงหาด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อสนองความจำเป็นจริงๆ นั้น และไม่ยอมเสียเวลาหรือทุ่มเท หาสิ่งที่ไม่จำเป็น ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ และไม่ได้ให้ความสุขกับชีวิตอย่างแท้จริง หากบุคคลากรในสังคม ได้รับการฝึกฝนผ่านวิถีแห่งการภาวนาตามหลักพุทธธรรม จะเป็นการช่วยเสริมศักยภาพการใช้กลไกหรือระบบขับเคลื่อนต่างๆ ที่มีในสังคมอยู่แล้ว ให้สามารถดำเนินไปในทิศทางเชิงสร้างสรรค์พัฒนามากยิ่งขึ้น และสามารถแก้ปัญหาอันเกิดจากความบกพร่องของระบบและกลไก ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

พระพุทธศาสนา เป็นที่มาแห่งคำตอบของการปรับสมดุลของชีวิต ระหว่างความต้องการ หรือความจำเป็นทางร่างกายและความต้องการ หรือความจำเป็นทางด้านจิตใจ หลักการทางพระพุทธศาสนา จึงสามารถเป็นคำตอบแห่งปัจจุบันสมัย ที่ดูเหมือนมนุษย์จะประสบปัญหา เรื่องการไม่สามารถสร้างสมดุลให้กับชีวิต มากกว่ายุคก่อนเสียอีก หากปัจเจกบุคคลแม้จะไม่ใช้ผู้ที่ปฏิญาณตนเป็นพุทธศาสนิกชนก็ตาม สามารถนำหลักการภาวนาตามวิถีพุทธไปประยุกต์ปฏิบัติ จนสามารถสร้างดุลยภาพแห่งการดำเนินชีวิต ด้วยการเผชิญกับวิกฤติปัญหาได้อย่างมั่นคง และนำชีวิตของตนผ่านวิกฤตินั้นๆ ไปได้ ท่ามกลางความผันผวนของวิกฤติปัญหานานารูปแบบ ในสภาพสังคมและสภาวะแวดล้อมของโลกปัจจุบัน พร้อมทั้งสามารถสร้างความสงบสุขส่วนตน ท่ามกลางมหาชนที่กำลังถูกความเดือนร้อนเป็นทุกข์ทั้งภายในใจ และภายนอกภาโณมเข้าบีบคั้น

### ๓.๕ ปัจจัยทางด้านจำนวนผู้เข้าร่วมปรีชาธรรม

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการยกระดับความก้าวหน้าด้านสติปัญญาของประเทศ เพราะระดับการศึกษาของประชาชนเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมความเป็นอยู่ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการกำหนดรูปแบบของการบริหารการปกครอง และมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างศักยภาพของสังคมเศรษฐกิจ เช่น ตลาดแรงงาน การจ้างงาน การคิดค้นสิ่งต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการดำรงชีพ การสร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติเป็นต้น ปัจจุบันมีการแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระบบ คือ ๑. ระบบการศึกษาในโรงเรียน ๒. ระบบการศึกษานอกโรงเรียน ๓. การศึกษานอกระบบ (การศึกษาตามอัธยาศัย)<sup>๒๒</sup>

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความเชื่อกับวิธีทำสิ่งต่างๆ เป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา มีการปฏิบัติตามระบบประเพณีที่แน่นอน เป็นระบบซึ่งรวมถึงระบบศาสนา ระบบเศรษฐกิจ ที่ต่างเอื้อต่อกัน หน้าที่ของระบบวัฒนธรรมก็คือการดำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นระเบียบและความรู้สึกอันสอดคล้องกันโดยไม่มีการขัดแย้งกันใน ระบบสังคม ตลอดจนก่อให้เกิดความร่วมมือซึ่ง

<sup>๒๒</sup> เติมศักดิ์ ทองอินทร์, เอกสารประกอบการสอน ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๐.

กันและกัน และให้มาตรฐานแห่งค่านิยมทางศีลธรรมซึ่งควบคุมความประพฤติ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ต่อชุมชนและสังคม การบำรุงรักษาส่งเสริมวัดให้เป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ส่วนหนึ่งจึงมาจาก สัปายะ ๔ อย่าง<sup>๒๓</sup> ที่อำนวยการประโยชน์สุขแก่ประชาชนหรือสังคม สำคัญ คือ วัดยังมีอีกหลายเรื่องหลายด้านที่เป็นเรื่องดี คือ

### ๓.๕.๑ อาวาสสัปายะ

อาวาสสัปายะ หมายถึง ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำวัดให้เป็นอาราม เป็นรมณีสถาน รื่นรมย์ เจริญตาเจริญใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนด้านจิตใจ ที่ตั้งวัดไม่ไกลไม่ไกลจากชุมชนเกินไป มีการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสชัดเจนเป็นส่วน เป็นส่วนในภาวะโลกร้อนด้วยแล้ว หากวัดได้มีการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ร่มรื่นดูเป็นธรรมชาติ นับว่าเหมาะกับภาวะโลกร้อน ส่วนบางวัดตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมเป็นทุนเดิม เช่น ภูเขา ลำธาร สวน ป่า ได้เน้นเรื่องความสะอาดหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอเท่ากับว่าได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้พบเห็น

### ๓.๕.๒ อาหารสัปายะ

อาหารสัปายะ หมายถึง อาหารเป็นที่สบาย เมื่อมีที่อยู่ที่ดีสบายต้องคำนึงถึงการกินอาหาร ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของพระภิกษุดูแล ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดสวัสดิการด้านอาหาร จึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการรวมเรื่องต่างๆ เช่น การกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการเปลี่ยนเวรกันเพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวของบุคคล มีการจัดฉันรวมกันเป็นที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์คือทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกलग ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวายและสามารถแนะนำอบรมได้ง่ายในเวลาก่อนและหลังอาหาร มีเจ้าหน้าที่รับนิมนต์ และทำหน้าที่แจกจ่ายการนิมนต์ให้ทั่วถึงโดยความเป็นธรรมหรือจัดตั้งมูลนิธิสังเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

### ๓.๕.๓ บุคคลสัปายะ

บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง บุคคลเป็นที่สบาย คำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมของศาสนา คนวัดแบ่งออกเป็น พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีบ้างบอกมาให้ดูจากบุคคลทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าว ควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสภาพ การติดต่อกันควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน

### ๓.๕.๔ ธรรมสัปายะ

อาหารสัปายะ หมายถึง ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือสถานที่ประพฤติธรรม สิ่งที่จะก่อให้เกิด ธรรมสัปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พูดได้ มีสุภาสิตสอนใจ ปรีชาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่นๆ ที่มีสารประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้

<sup>๒๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๔.

อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑสถานของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น<sup>๒๔</sup>

พระพุทธศาสนามีความสำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานทางจริยธรรมให้แก่มนุษย์ เป็นบ่อเกิดแห่งจริยธรรมที่ช่วยควบคุมความประพฤติในทางที่ชอบที่ควร ศาสนาจึงเป็นพื้นเพทางใจที่สำคัญในการกระทำต่าง ๆ ในสังคม ระบบสังคมใดจะยึดค่านิยมอย่างใดเป็นหลักย่อมเนื่องมาจากอิทธิพลของระบบวัฒนธรรมมูลเหตุจูงใจนี้เป็นสำคัญ โดยการเน้นหนักในเรื่องค่านิยมในชั้นอุดมการณ์ ศาสนาจะเน้นหนักในเรื่องความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ยิ่งกว่านั้น ย่อมเป็นที่ประจักษ์กันแล้วว่า ศาสนายังเป็นที่มาหลักแห่งวัฒนธรรมในการบริหารอีกด้วย เพราะบุคคลในทุกหน่วยงานย่อมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและสังคมนั่นเอง

### ๓.๖ สรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จของการอยู่ปวิวาสกรรมของคณะสงฆ์

การกระทำอันเป็นมงคล คือ การกระทำอันเป็นเหตุให้เจริญก้าวหน้า สิ่งสำคัญคือกระทำอย่างไรจึงจะถือเป็นเหตุที่ดีในการเกิดมงคลชีวิต ที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การกระทำที่ดีที่เรียกว่ามงคลได้แก่ การเป็นคนดีด้วยการไม่คบคนพาล คบบัณฑิตและบูชาสิ่งที่ควรบูชาซึ่งเป็นเรื่องการเริ่มต้นสร้างชีวิต สร้างครอบครัว ตลอดจนหน้าที่การงาน การคบคนเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าคบคนไม่ดีก็จะพาชีวิตตกต่ำไปด้วย การไม่คบคนพาลมีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาจึงจัดไว้เป็นมงคลข้อแรก และสนับสนุนด้วยการคบบัณฑิตเป็นข้อสอง ต่อจากนั้นให้บูชาสิ่งที่ควรบูชาได้แก่ บิดา มารดา ครู อาจารย์ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น เพื่อปรับกายและใจให้เป็นคนดี พระพุทธศาสนาสอนให้เตรียมปัจจัยพื้นฐานในการสร้างชีวิต ได้แก่ การมีบุญที่กระทำไว้มาก่อนและตั้งตนไว้ชอบ และการอยู่ในประเทศที่เหมาะสมหมายถึงการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับกันว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนเรา

คุณสมบัติและจริยาของผู้ปกครองวัด ตามพระธรรมวินัย วัดจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมต้องอาศัยคุณสมบัติและความประพฤติของเจ้าอาวาสเป็นมูลเหตุสำคัญ จึงกำหนดคุณสมบัติไว้ในกฎหมายเถรสมาคมดังที่กล่าวมาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงอาวาสสิกขธรรมไว้ในอาวาสกวรรค นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมิอำนาจหน้าที่เป็นผู้แทนของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ด้วย เช่น มีอำนาจหน้าที่ทำนิติกรรมสัญญาในนามของวัด มีอำนาจหน้าที่ตามทวงถามฟ้องร้องเกี่ยวกับทรัพย์สินและผลประโยชน์ของวัด และมีอำนาจมอบหมายให้ผู้อื่นกระทำแทนวัดได้ ปาริสุทธิศีล ๔<sup>๒๕</sup> หมายถึง ศีล คือ ความบริสุทธิ์ ศีลเครื่องให้บริสุทธิ์ ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีลเนื่องจากศีลมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางกายและวาจา และใจ หากแต่เป็นครรลองอันถูกต้องที่ส่งเสริมประพฤติดีถือปฏิบัติ ยังความบริสุทธิ์แห่งสมณะ หลักปาริสุทธิศีล ประกอบด้วย

๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล<sup>๒๖</sup> หมายถึง ศีล คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย

<sup>๒๔</sup> สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th> [๓ ตุลาคม ๒๕๕๘].

<sup>๒๕</sup> วิสุทธิ. ๑/๑๙.

<sup>๒๖</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๓๙.

๒) อินทรีย์สังวรศีล<sup>๒๗</sup> หมายถึง ศีล คือ ความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์

๓) อาชีวกปาริสุทธิศีล<sup>๒๘</sup> หมายถึง ศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอบเนสนา ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น

๔) ปัจจยสันนิสิตศีล<sup>๒๙</sup> หมายถึง ศีล ที่เกี่ยวกับปัจจย ๔ ได้แก่ ปัจจยปัจจเวกขณ์ คือ พิจารณาใช้สอยปัจจยสี่ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยตัณหา

## สรุป

พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนเพียงกาย ศาสนาพุทธสอนทั้งกาย ทั้งใจ สอนทั้งวัตรธรรมและนามธรรม สอนทั้งสองอย่างเป็นคู่กันไป สอนให้ขยันหมั่น เพียรทำมาหาเลี้ยงชีพ ประกอบภารกิจและให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม สอนทั้งวัตรธรรมและ นามธรรมไปพร้อมกัน พระองค์ทรงสอนให้รู้จักพอดีพองาม ให้รู้จักสิ่ง ที่ผิดสิ่งที่ถูก คือ มีใจเป็นคนรู้ พระพุทธเจ้าทรง สอนให้รู้จักเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เมื่อเราเชื่อฟังปฏิบัติตาม ก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบมีความสุขในสังคม จึงได้แก่การสร้างโอกาสและส่งเสริมให้มีปัจเจกชนให้มากที่สุด ซึ่งแม้หน้าที่หลักส่วนนี้ จะอยู่ในความรับผิดชอบของผู้มีบทบาทหน้าที่ทางพระศาสนา ในฐานะที่เป็นฝ่ายรับผิดชอบโดยตรงต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา อันมีพุทธประสงค์ คือ การปลดปล่อยความทุกข์ในใจของมหาชนเป็นเป้าหมาย แต่หากได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคมที่มีความเข้าใจ และยอมรับความจริงเหล่านี้ร่วมกัน ความคลี่คลายของปัญหาของสังคมในระดับต่างๆ ก็สามารถเกิดขึ้นได้จริงมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งจะส่งผลทั้งในแง่ระดับและขอบเขต แห่งการพัฒนาชีวิตจนบรรลุจุดมุ่งหมาย คือ ความสุขสงบและการเข้าถึงสิ่งที่สนองความจำเป็นระดับต่างๆ ของประชาชนในสังคม พร้อมทั้ง ส่งผลให้เกิดความเกื้อกูลอย่างยั่งยืนสมดุลงันระหว่างความต้องการของมนุษย์ และการดำรงอยู่ของสังคมโลก

<sup>๒๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๗.

<sup>๒๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕.

<sup>๒๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.